

Denkend aan Indonesië

Ander werk van Laura Weeda

Stemmen uit het paradijs (roman, 2022)

Laura Weeda

Denkend aan Indonesië

*Over verbonden verledens en
de westerse blik*

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2026

Voor het schrijven van dit boek ontving de auteur een werkbeurs
en een reisbeurs van het Nederlands Letterenfonds.

De afbeeldingen op pagina 29 en 263 zijn met toestemming van de
uitgever overgenomen uit *Ibu Maluku* van Ron Heynneman.

Copyright © 2026 Laura Weeda

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar ge-
maakt, in enige vorm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van Em. Querido's Uitgeverij BV,
Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam. Ook tekst- en
datamining van deze uitgave is niet toegestaan zonder
schriftelijke toestemming van de uitgeverij.

Voor de productie van de boeken van Querido wordt alleen gebruik-
gemaakt van duurzaam en verantwoord geproduceerd papier.

Omslag Nanja Toebak
Foto auteur Omar Leihitu
Kaart Yde Bouma
Binnenwerk Perfect Service, Reeuwijk

ISBN 978 90 214 8554 6 / NUR 320
www.querido.nl

De dingen zijn alle 'dit' voor zichzelf. Daarom is er niets wat niet 'dit' is.
De dingen zijn alle 'dat' ten opzichte van elkaar. Daarom is er niets wat niet 'dat' is.

– Zhuang Zi (ca. 369-286 v.Chr.) in René Ransdorp, *Zwervend met Zhuang Zi*

Definities behoren toe aan degenen die definiëren, niet aan degenen die worden gedefinieerd.

– Toni Morrison, *Beloved*, 1987

Midden- en Noord-Molukken

Inhoud

Woord vooraf 9

De oversteek. Drie introducties 19

- 1 Een nieuw begin 31
- 2 Oost, West en de Ander 57
- 3 Mis-verstaan. De paradox van begrip 89
- 4 Een al te comfortabel verhaal 116
- 5 De tienduizend dingen. Religie, geloof en betovering 145
- 6 Het slapende fort 179
- 7 'Sudah selesai'. De reus en de dwerg 211
- 8 Een eigen eiland 253

Nawoord 287

Bibliografie 295

Woord van dank 303

Woord vooraf

Bali, Ternate, Halmahera, november 2023

Al zolang ik hem ken heeft mijn geliefde één boek in zijn bezit dat hij overal mee naartoe neemt. In elk huis waar we woonden belandde het in de kast en op elke vakantie moest het mee. Een heel dik boek met een onappetijtelijke kaft en een weinigzeggende titel: *Ibu Maluku*. Op de achterkant stond een piepklein fotootje van een vrouw op leeftijd.

Hij las het nooit, maar was ooit geïntrigeerd geraakt toen hij het zag in de Periplus, de Indonesische equivalent van de AKO. Hij las sowieso nooit. Toen we nog niet samen waren maar wel al collega's in de club Bitterzoet, gaf ik hem mijn brievenroman mee op een van zijn reizen naar Indonesië, want het feit dát ik dat geschreven had vond hij wel heel boeiend. Toen hij terugkwam vertelde hij dat hij het te moeilijk vond en aan een andere reiziger had meegegeven.

Een jaar later ging hij weer – hij reisde vrijwel jaarlijks naar Indonesië, waar zijn beide ouders geboren zijn. Zijn vader, Oeke, organiseerde groepsreizen naar Java, waar zijn vrouw Elza vandaan kwam, naar Bali, en een enkele keer naar de Molukken, waar hijzelf geboren is. Er gingen vrijwel alleen maar Indische mensen mee, die voor het grootste gedeelte na 1957 gedwongen naar Nederland waren vertrokken. Ook mijn ge-

liefde en zijn twee zussen gingen regelmatig op die groepsreizen mee, totdat ze oud genoeg waren om alleen te gaan.

Dit keer ging ik met hem mee. Op het eenjarig jubileumfeest van Bitterzoet waren we verliefd geworden en vijf weken van elkaar gescheiden zijn was geen optie. Het was het enige jaar van mijn leven dat ik in loondienst was, en toen ik enkele dagen van tevoren aankondigde twee weken weg te gaan, zei mijn leidinggevende dat al het werk voor mijn vertrek af moest zijn, ‘anders houdt het op’. Aan het eind van het jaar waren we het erover eens dat mijn contract niet zou worden verlengd.

Maar voor ons begon een nieuw leven, samen. We reden door Bali en mijn geliefde liet een bruiloft voor ons organiseren op het strand van Amed, met de dorpsoudste als priester en de Balinese goden als getuigen. Als we ooit uit elkaar wilden, moesten we teruggaan om hun om toestemming te vragen.

Twaalf jaar later, na nog vele reizen die kant op met steeds weer een kind erbij of in de buik, besloten we er te gaan wonen. We namen taallessen en kozen voor onze drie kinderen een Indonesische school uit waar los van het nationale curriculum ook Cambridge-onderwijs werd gegeven, zodat ze bij terugkomst makkelijk weer konden instromen. Mijn geliefde vond werk. Ik kon mijn freelancewerkzaamheden daar voortzetten en zou meer gaan schrijven. We zouden minstens twee jaar blijven en dan verder zien, al maakte mijn geliefde er geen geheim van dat hij het liefst voorgoed zou vertrekken.

Het was een fantastisch avontuur. Hoewel het ons zeker niet altijd makkelijk werd gemaakt op onze nieuwe woonplek, raakten we niet uitgekeken op het ontdekken: nieuwe routes, nieuwe gewoonten, mensen, regels, verhalen, smaken. Elke avond zaten we samen op ons balkon met een kretek en een glas single malt – die we onze bezoekers uit Nederland lieten meebrengen – na te praten over wat er die dag allemaal was gebeurd. Enerzijds was er de Balinese bevolking, die moeilijk te doorgronden was. Anderzijds waren er de expats, die vaak

onze verbazing wekten vanwege de neokoloniale houding die ze aannamen ten aanzien van de lokale bevolking. Verder was er nog de school van de kinderen waar alles anders was, hadden de steeds veranderende regels van de regering en van de verschillende *banjars* (gemeenten) op het eiland invloed op ons leven, maakten we kennis met hindoeïstische gewoonten en overtuigingen en met de hiërarchische verschillen tussen Javanen en Balinezen, en hadden we ineens – gedwongen – ‘personeel’: een schoonmaker, een bewaker en iemand die de tuin bijhield. Hoe moesten we daarmee omgaan?

Hoewel onze kinderen zich geweldig aanpasten en de taal al snel beter spraken dan wij, kreeg onze oudste heimwee. De eerste keer dat ik na onze terugverhuizing naar Nederland weer op Bali rondreed voelde ik, hoe blij ik ook was om er weer te zijn, hoe er tijdens ons verblijf altijd ook in de verte die droevige ondertoon was geweest – er was iets wat net niet helemaal klopte. Uiteindelijk was dit de reden dat we teruggingen. Toen onze dochter na mijn mededeling dat de Balinese middelbare school die we samen hadden uitgekozen plek voor haar had in huilen uitbarstte, besloten we dat ze haar voortgezet onderwijs in Nederland zou volgen en bovendien de laatste maanden van de lagere school ook bij haar oude klas kon zijn. Zo reisde zij samen met haar vader vooruit, waarna ik met de andere twee zou komen als zij hun schooljaar hadden afgerond.

Het was in die drie laatste maanden daar dat mijn oog opnieuw viel op *Ibu Maluku*, dat uiteraard ook was beland op de boekenplank in onze slaapkamer op Bali. We hadden daar – deels bewust – weinig sociaal leven opgebouwd. We wilden niet in een expatscene terechtkomen, raakten moeilijk in contact met de Balinese bevolking en wilden bovendien juist tijd hebben voor het gezin, en ik om te schrijven. Ik bracht de avonden meestal alleen door op het balkon, op een paar bezoeken aan de wijnbar verderop na, gerund door een Balinees echtpaar van wie de man onze kinderen muziekles gaf. Als hij

's avonds zelf hard muziek maakte, ging ik soms vragen of het wat zachter kon en dronk ik weleens een glas met hen mee. De andere avonden las ik vooral. Ik was door de beperkte boekenvoorraad heen die we hadden laten verscheppen en mijn Kobo was kapot, en zodoende pakte ik het dikke boek van de plank. Het bleek in het Engels geschreven door een Australiër van Nederlandse afkomst die de hoofdpersoon, Ibu Maluku, de oorspronkelijk Vlaamse Jeanne van Diejen, opgegroeid in Limburg, had ontmoet in een Japans interneringskamp op Ambon. De auteur reisde vijftientig jaar heen en weer tussen Australië en Nederland, en verklaart in zijn voorwoord dat hij zijn best heeft gedaan Jeannes verhalen aan hem, gebaseerd op haar dagboekantekeningen, zo getrouw mogelijk weer te geven. Ze moet gezien de vele uitroptekens een enthousiast verteller zijn geweest, of wellicht had ze de luide manier van praten overgenomen die gangbaar is op de Molukken, waar ze het grootste gedeelte van haar leven woonde.

Al snel raakte ik in de ban van haar levensverhaal. Het was net of Jeanne van Diejen en haar man John al onze kleine sores in flink uitvergroete vorm hadden meegemaakt. Wij lagen twee weken op bed met dengue, zij kregen levensbedreigende ziekten die hen noodzaakten terug naar Nederland te reizen. Wij werden zo nu en dan opgelicht – door de meubelzaak op de hoek, door de studenten aan wie we ons huis onderverhuurden, door de Chinese huisbaas –, zij bleken na een van hun verre reizen te zijn bedonderd door hun werknemers en raakten verschillende keren alles kwijt wat ze hadden opgebouwd. Wij werden wanneer we voor ons visum het land in en uit gingen weleens aangehouden voor een verhoor, zij werden tijdens de regimewisseling gevangengenomen en in kampen geplaatst. Wij telden elke maand alle briefjes contant geld die als salaris binnenkwamen en leefden volgens een strikt budget per dag, zij waren door hoge doktersrekeningen, een tegenvallende oogst of een brand op de plantage gedwongen grote leningen aan te gaan.

Anders dan wij had Jeanne een moeilijke jeugd gehad, met strenge en liefdeloze stief- en grootouders, op één fantastische opa na, die veel te vroeg overleed, en haar vader en grote voorbeeld, die ze eveneens op jonge leeftijd verloor. Van jongs af aan werd ze door een tante op sleeptouw genomen en reisde ze Europa en de hele wereld over. Haar vertrek naar de Molukken, haar kersverse man achterna, zag ze als een groot avontuur en als een nieuwe fase in haar leven. Inderdaad bleek dit de plek te zijn waar ze wilde wonen. Ze deed er dan ook alles aan om zich aan te passen en bij te dragen aan de gemeenschap, als dierenarts, verpleger, onderwijzer en maatschappelijk werker.

Toen de Japanners Indonesië bezetten, was het voor haar vanzelfsprekend dat ze bleef om zich met haar medische kennis in te zetten voor alle slachtoffers – Indonesisch, Nederlands, Japans of anders. Bovendien was ze er inmiddels thuis. Ze was zeventien toen ze naar Indonesië verhuisde, zoals mijn schoonouders, Elza en Oeke, zeventien waren toen ze vanuit Indonesië naar Nederland reisden – de een verplicht, de ander stiekem.

Ondanks alle tegenslagen kwam bij Jeanne noch bij haar man John ooit de gedachte op dat ze liever terug naar Nederland wilden. Als Jeanne uiteindelijk toch permanent moet terugkeren, breekt haar hart.

Het boek bleek kortom een ooggetuigenverslag van een belangrijke periode in de Nederlands-Indonesische geschiedenis, en het verbaasde me dat er ondanks alle lof in buitenlandse kranten, die het (zoals in het boek vermeld staat) onder meer ‘ongelooflijk interessant’ en ‘een meesterwerk’ noemden, geen Nederlandse vertaling van bestond. Waren de Nederlanders niet bereid hun eigen verleden onder ogen te zien? Jeanne had niet alleen kritiek op Soekarno – die, nadat ze aanvankelijk een goede band met hem had opgebouwd, een arrestatiebevel tegen haar uitvaardigde waardoor ze het land moest verlaten –, ze

stond ook zeer kritisch tegenover de Nederlandse regering, die onder andere bar weinig deed voor 'gerepatrieerde' Indonesiërs (tussen aanhalingstekens, omdat de meesten van hen nooit in Nederland waren geweest, zodat er niet zozeer sprake was van terugkeer, als wel van een geforceerde verplaatsing naar een onbekend land).

Na terugkomst in Nederland pitchte ik *Ibu Maluku* voor een vertaling bij een kwaliteitsuitgeverij. De eerste reactie was enthousiast, maar het boek verscheen uiteindelijk niet. Volgens een meelezende commissie was het boek 'koloniaal' – een predicaat waar je in 2001 misschien nog mee wegwam, maar in 2020 niet meer.

Op zich is dat een fantastische ontwikkeling. Tijdens mijn verblijf op Bali heb ik me niet zelden verwonderd over en gestoord aan de houding van veel Europeanen en Australiërs, die Indonesiërs vaak als minderwaardig behandelen. Het was ontluisterend en tegelijk intrigerend om te zien hoe groot de kloof tussen Oost en West soms bleek, en hoe het – in mijn ogen – steeds weer de westerlingen waren die de verhoudingen verstoorden. Het is inderdaad de hoogste tijd om ruimte te geven aan andere verhalen dan die van de zogenaamde overwinnaar, die altijd maar de geschiedenis bepaalt.

En toch zat het me dwars. Was Jeanne hier de overwinnaar? Nergens bespeur ik in haar verhalen enig gevoel van verhevenheid. Zij en John hadden geen rijk leven. Ze bewogen zich binnen een koloniaal systeem, maar dat deden Nederlanders in Nederland evengoed. Kan een boek over de koloniale tijd gaan en zelf niet koloniaal zijn? Was dit niet een zoveelste blijk van de Nederlandse onwil om het eigen verleden onder ogen te zien, om zich te verdiepen in de dynamieken en gebeurtenissen van toen?

Hoe begrijpelijk het ook is dat Nederlanders deze schroom ervaren en expliciet afstand willen nemen van alles wat koloniaal is, hierbij ligt ook een gevaar op de loer. Een situatie waar-

in opnieuw het Nederlandse, westerse perspectief op de voorgrond treedt. Het is namelijk niet in het belang van Indonesië dat dit verhaal onverteld blijft, maar in het belang van het Nederlandse zelfbeeld. Ondertussen beginnen ook veel andere Nederlanders dan de derde en vierde generatie Indische immigranten in te zien hoe weinig we over de koloniale geschiedenis weten. In de politiek en op school werd erover gezwegen en veel migranten probeerden hun pijnlijke ervaringen te vergeten. De tijd om deze geschiedenis alsnog vast te leggen raakt op, en Jeannes relaas is een zeldzame directe bron.

Zelf heb ik toen ik op Bali woonde één keer heimwee naar Nederland gehad. Ik lag met dengue op bed en las *De jacobsladder* van Maarten 't Hart. Door de knokkelkoorts waren al mijn sensaties versterkt. De tijd was uitgerekt, mijn ledematen stonden onder constante spanning, mijn smaak was vreemd en bitter, mijn tandvlees voelde zacht en opgezwollen aan. Terwijl ik daar lag, in een snikhete kamer omdat ik geen airconditioning verdroeg, verlangde ik intens naar Nederland in de lente, en specifiek naar de avondvierdaagsen die ik met mijn kinderen liep. Dat deed ik destijds met tegenzin, want het regende altijd en ik was vijf kilometer lang aangewezen op gesprekken met andere ouders die ik nauwelijks kende. Maar ineens wilde ik niets liever dan dat. Mijn tijdelijke heimwee was misschien een projectie van de gevoelens die de lente en de seizoenen in het algemeen oproepen, en is bovenal een compliment aan 't Harts aanstekelijke beschrijvingen van de Nederlandse natuur.

Misschien had mijn heimwee te maken met mijn kwetsbaarheid op dat moment, met de behoefte aan veiligheid. Het was een abstracte heimwee, in tegenstelling tot die van mijn dochter, die twee kamers verderop in een ijskoude kamer lag. Zij was eveneens door dengue gevelde en kon juist geen warmte verdragen. Ze miste haar vriendinnen. Ze miste het om een van de velen te zijn en niet zo op te vallen, om na school bij el-

kaar binnen te lopen, om zich vrij op de fiets te kunnen verplaatsen. Ze miste kinderen om haar heen die haar eigen taal spraken, hoe vloeiend haar Indonesisch ook was.

Als zij geen heimwee had gehad, waren we langer gebleven. Als Jeanne Soekarno niet had beledigd, was zij voorgoed gebleven. En ook Oeke, mijn schoonvader, raakte vervlochten met het land waarover hij zoveel had gehoord en waarvoor zijn vader als KNIL-militair was gestorven. Hij en Elza reisden naar Nederland omdat alle Indische mensen moesten worden overgebracht, en omdat ze bij elkaar wilden zijn. Hoewel mijn schoonmoeder vanwege de kou wel door had willen reizen naar de Verenigde Staten of Hawaï, werd Nederland hun nieuwe thuis.

Deze drie verhalen over een oversteek tussen West en Oost vormen de leidraad van dit boek. Hoewel ze bijna een eeuw bestrijken en zich honderden tot zelfs duizenden kilometers van elkaar afspelen, zijn ze alle drie het gevolg van de Nederlandse kolonisatie van Indonesië. Ze gaan over de nawerking van deze langdurige periode in de geschiedenis, over de onvermijdelijke vermenging van culturen en de grote gelaagdheid van de relatie tussen beide landen en hun inwoners. Ze gaan ook over de aanpassing aan een nieuwe wereld, de vraag in hoeverre die aanpassing echt mogelijk is en of de kloof die mede door het verleden tussen beide landen is ontstaan, kan worden overbrugd – een kloof die misschien eerder door Nederlanders wordt ervaren dan andersom. Of wij met onze westerse blik deze totaal andere wereld kunnen begrijpen, wat die blik precies inhoudt en of we eraan kunnen ontsnappen. Daarnaast hoop ik met het vertellen van deze verhalen bij te dragen aan de kennis van de lezers over de genoemde periode en over Indonesië zelf.

Jeannes boek leent zich hier goed voor vanwege de rijkheid van haar verhalen over zowel het land zelf als alle ontwikkelingen die er plaatsvinden, maar ook vanwege haar persoonlijkheid. Ze is nuchter, integer, bijzonder veerkrachtig, zet zich altijd in voor wie benadeeld wordt en lijkt weinig met zichzelf bezig te zijn. Het zou me niet verbazen als ze in haar denken en zienswijze sterk beïnvloed is door haar lange tijd op de Molukken, zoals mijn schoonvader zal zijn gevormd door zijn vijfenzeventig jaar in Nederland. Ook zijn verhalen zijn van grote waarde voor dit boek, mede vanwege zijn avontuurlijke, impulsieve en tegelijkertijd ook heel praktische aard, waardoor hij een groot vermogen had zich aan te passen aan een volstrekt andere wereld, zonder ooit afstand te doen van zijn achtergrond. Mijn eigen ervaringen – aangevuld met ideeën van zowel oosterse als westerse denkers – maken dat ik hun belevenissen kan koppelen aan het heden, om zo hopelijk tot nieuwe inzichten te komen.

Als we de westerse blik laten overheersen, zien we onvermijdelijk bepaalde schakeringen en zienswijzen over het hoofd. Zo klinkt ook binnen de Indonesische intellectuele wereld dit Oost-Westdebat tot op de dag van vandaag door. Zelf merkte ik dat hoe meer ik over de Indonesische samenleving en de onderlinge verhoudingen leerde, hoe ingewikkelder alles in elkaar bleek te zitten.

Ron Heynneman, die Jeanne vijftientwintig jaar lang interviewde om zijn boek te kunnen schrijven, citeert aan het einde van zijn nawoord de beroemde woorden van de, inmiddels controversiële, Rudyard Kipling: 'East is East and West is West, and never the twain shall meet.' Om daaraan toe te voegen dat het verhaal van Jeanne bewijst dat dat wel degelijk kan, en dat door samen te werken een betere wereld ontstaat. Je kunt de gedachte naïef noemen, maar ook optimistisch, of zelfs een plicht, iets waarvoor we ons in moeten blijven zetten.

Voor een zo volledig mogelijk beeld reisde ik in Jeannes voetsporen naar de Noordelijke Molukken, met zijn vele, vaak rokende vulkanen, onbewoonde eilanden, ongerepte stranden, *kelapa*-bossen en immer luidruchtige bewoners, waar Jeanne in 1920 na een zeereis van enkele maanden bij aankomst meteen werd geconfronteerd met een eerste grote ontgoocheling.

De oversteek. Drie introducties

Teluk Vesuvius, Sula-eilanden, 1920

Met ratelende ketting werd het schip geankerd in de azuurblauwe wateren van de Vesuviusbaai, die glinsterde door de miljoenen reflecties van de tropische zon die hoog in de lucht aan een wolkeloze hemel stond te branden.

De kapitein vergezelde me bij de reling en zei nonchalant: 'Je man zal verheugd zijn dat we een hele dag voor op schema liggen.'

Hij schrok van de uitdrukking op mijn gezicht.

'Wat is er, lieve dame? Bent u daar niet blij mee?' vroeg hij.

'Kapitein,' zei ik, 'wat als John niet weet dat we eerder aankomen en niet op tijd kan zijn om me op te halen?'

De kapitein schonk me een ongelovige blik en zei op sussende, ietwat plagerige toon: 'Nou nee, dametje. Ik ben er vrij zeker van dat hij vannacht op Passi Ipa heeft geslapen.'

Maar ik was er niet gerust op en vroeg hem af en toe het fluitsignaal te geven om onze komst aan te kondigen. Hartelijk lachend om wat hij mijn 'ongeduld' noemde, droeg hij de stuurman op te doen wat ik had gevraagd – en al snel klonk met enige tussenpozen het signaal van het schip.

Al mijn spullen waren ingepakt, behalve de bruidsjurk, die naast de sluier op mijn ligplaats lag. Ik kon niet wachten de blik

op Johns gezicht te zien als ik hem zou dragen. De salon was inmiddels verboden terrein voor me geworden. Twee dames van een Amerikaanse reisgroep begeleidden me naar mijn hut om me te helpen aankleden, terwijl de anderen achterbleven om de salon met bloemen te versieren en de tafel te dekken. De kapitein en de hoofdwerktuigkundige hadden ermee ingestemd te getuigen.

[...] De dames knoopten mijn jurk dicht, spelden me een corsage op en deden enkele laatste aanpassingen aan de sluier. Zodra de bruidegom was aangekomen, zouden ze me terugbrengen naar de salon. Maar na een wachttijd van vijftien minuten in de ondraaglijke hitte vroeg ik pater Neyens me het laatste nieuws te komen brengen.

De motorsloep die de lading van het schip had overgebracht naar Passi Ipa was zonder John teruggekeerd, zei de pater. Zijn prauw was nergens te bekennen. Maar de sloep was alweer onderweg met de volgende lading en hopelijk zou de bruidegom er dit keer wel zijn.

De kapitein complimenteerde me met mijn bruidsjurk en stelde voor dat ik naar de salon zou gaan, waar het koeler was. Ik volgde hem dankbaar en betrad onder luid gejoel het prachtig versierde vertrek.

Alle aanwezigen waren op hun best gekleed. Op tafel stond een grote bruidstaart, bekroond met een mooie bruid en bruidegom, gemaakt van suiker.

Toen ik, de echte bruid, hoorde dat de motorsloep opnieuw was teruggekeerd zonder haar bruidegom, kon ik me niet langer groot houden. Er snelden allerlei handen toe om mijn tranen te drogen en de dames wedijverden met elkaar om me op te vrolijken. Maar de kapitein zei streng: 'Als de bruidegom niet komt opdagen, vieren wij hier een feestje en neem ik de bruid mee naar Singapore. Als over twee maanden het volgende schip aankomt, moet hij maar zorgen dat hij op tijd is.'

Ik smeekte hem om nog één boot naar John te sturen.

De eerste stuurman troostte me dat de motorsloep alweer was uitgevaren. De bestuurder had opdracht gekregen om naar Passi Ipa te varen en naar John te zoeken aan de monding van de rivier op Mangole-eiland, en dan onmiddellijk terug te keren – met of zonder bruidegom.

De kapitein bleef ondertussen op zijn horloge kijken. Ik wist dat hij vanwege de naderende vloed binnenkort zou moeten vertrekken.

Toen rende de hoofdwerktuigkundige de salon binnen en riep opgewonden dat de motorsloep terugkwam met een passagier aan boord. Iedereen haastte zich naar buiten. Ik boog me over de reling, zonder nog aan mijn mooie jurk te denken, en ik vergat ook de etiquette, die me verplichtte te wachten tot de dames me naar de bruidegom zouden leiden.

In de sloep stond een man. Toen de boot dichterbij kwam, zag ik dat hij slonzig gekleed was. Hij had een gedeukte tropische helm op zijn hoofd en oogde schuw en een beetje sneu. Hij hief zijn hoofd en toonde een gebruind, bebaard gezicht. Toen hij de loopplank opliep, zag ik dat zijn versleten schoenen onder de modder zaten.

Kon dit John zijn?

Als hij het was, wat was er dan gebeurd? Wat had hem zo veranderd? Was ik zo beschaamd door zijn uiterlijk dat ik hem niet wilde herkennen?

Pater Neyens nam me bij de hand en voerde me mee naar de loopplank, waar de man nu van afstapte. Als in trance liep ik naar hem toe. Een paar passen bij hem vandaan stopte ik. Hij sprak niet, bewoog niet... hij keek me enkel aan. In de beklemmende stilte die volgde namen we elkaar nauwgezet op. Hij was het, concludeerde ik.

‘Kom, mensen,’ merkte de kapitein droog op. ‘We hebben vijftien minuten. Dan moet ik vertrekken.’

Het ogenblik was voorbij.

Naast elkaar liepen John en ik naar pater Neyens [...]. Onze

getuigen gingen aan weerszijden van ons staan en knikten bemoedigend. Pater Neyens las snel een verkorte versie van de huwelijksluiting voor en vroeg John: 'Neemt u deze vrouw tot uw wettige echtgenote?'

John keek verbaasd en zei: 'Ja... natuurlijk... ik heb haar immers al zo lang.'

Onze getuigen renden opnieuw de salon uit en klapten dubbel van het lachen over de reling. Het gezicht van pater Neyens kleurde paars.

Ik kon me niet langer beheersen en riep: 'Als je me niet meer wilt, hoef je niet met me te trouwen. Ik ga terug!'

John keek me nerveus aan en stotterde: 'Nou, we zijn tenslotte al vier maanden wettig getrouwd. Ik bedoel er verder niks mee.'

De getuigen namen weer hun plaats in en pater Neyens sprak met verstikte stem: 'En u, de bruid, neemt u deze man tot uw wettige echtgenoot?'

Ik weet niet wat ik antwoordde en of ik antwoordde, maar alles leek in orde te zijn en we ondertekenden de papieren die voor ons lagen. De Amerikaanse dames omhelsden ons haastig en brachten me vervolgens weer naar de hut, waar ze me hielpen met omkleden.

Ons diner werd in potten en pannen over de loopplank afgevoerd naar de ronkende motorsloep. De bruidstaart stond in volle glorie midden op de passagiersbank van de sloep.

De kapitein begeleidde me door het gangpad. Ik begon mijn dank uit te spreken, maar hij hief zijn hand op en zei: 'Bon appétit! Ik haal de potten en pannen binnen twee maanden op.'

Terwijl John afscheid nam van de passagiers, de bemanning en pater Neyens, nam ik plaats naast de imposante taart.

Even later sprong hij ook in de sloep. Maar nog voordat hij kon gaan zitten, startte de stuurman de motor. De boot schoot naar voren en John belandde midden op de bruidstaart.

En alweer klonk aan de reling boven ons luid gelach.

Even keek ik verbijsterd toe hoe John verdwaasd opstond, zijn modderige broek bedekt met geplette taart, daarna begon ook ik ongecontroleerd te lachen.

John keek me schaapachtig aan en werd toen eveneens aangestoken. Eindelijk verdween er iets van de spanning tussen ons.

Onder veel geroep en gezwaai vertrokken we uiteindelijk naar Passi Ipa. Tegen de tijd dat we de kade bereikten, had ik het grootste deel van de taart van Johns broek geschraapt en aan de vissen gevoerd.

Het gebrul van de motor belette ons om te praten, dus ik wist nog altijd niet waarom John zo armoedig gekleed en onder de modder aan boord was gekomen. Het zou moeten wachten.

En zo begon ik mijn huwelijksleven, in het land waar ik al jaren van droomde.

*

Jakarta, Java, 1958

Oeke werd in 1941 geboren in Haria, verhuisde op jonge leeftijd naar Ambon en vervolgens, met de hulp van een oom en vriend van de familie, naar Java, waar meer kansen zouden zijn. Met zijn talent voor bluff en zijn charme wist hij die moeiteeloos te benutten. En zo kwam het dat hij op een novembermiddag in het regenseizoen naar de bioscoop ging voor zijn *tjatoet*-handeltje: hij kocht kaartjes bij de kassa en verkocht ze door voor een hoger bedrag. De medewerkers van de bioscoop kenden hem en lieten hem als hij er zin in had meekijken naar de film. Die middag draaide er een of ander romantisch verhaal. Alle stoelen waren bezet.

Hij was net op een van de trappetjes gaan zitten toen de deur openzwaaide en gewapende mannen de zaal betraden. Wie geen kaartje had, moest eruit. Oeke dook in elkaar en gluurde over de rij hoofden naast hem. Hij ontdekte toch nog een

lege plek en wist erheen te duiken voordat de mannen bij hem waren aangekomen. Zo ontliep hij niet alleen zijn straf, maar ontmoette hij bovendien de liefde van zijn leven.

Al tijdens de film zaten hij en het meisje naast hem, Elza, hand in hand. Hij had haar weleens eerder ontmoet, ze was de vriendin van de vriendin van een vriend. Na afloop bracht hij haar terug naar het Prapatan-weeshuis, dat onder bestuur stond van Nederland. Elza's ouders, een Indische vader en Javaanse moeder, waren tijdens de oorlog ernstig verzwakt geraakt en kort na elkaar overleden. Omdat haar fietsband lek was liepen ze samen een uur lang, misschien – stel ik me zo voor – begon het ook nog te regenen.

Een maand later zou Elza's boot naar Nederland vertrekken. Van de dertig kinderen uit het weeshuis waren zij en haar twee broers de enigen die op 5 februari op de Orion werden gezet. Het was kort na Zwarte Sinterklaas, 5 december 1957, de dag waarop Soekarno de laatste 40.000 'Nederlanders' die in Indonesië verbleven als staatsgevaarlijk verklaarde. Nederlandse bedrijven werden genationaliseerd, Sinterklaas werd die dag niet gevierd.

Oeke en Elza, respectievelijk zestien en zeventien, waren ondertussen vooral met elkaar bezig. De politieke situatie ontging hun en ze stonden er zelfs nauwelijks bij stil dat Elza binnenkort naar een land zou worden gebracht aan de andere kant van de wereld, waarvan zij de taal vloeiend sprak zonder er ooit te zijn geweest en waarvoor Oekes vader had gevochten, totdat hij in een Japans interneringskamp was vermoord.

De ochtend dat Oeke haar naar de haven bracht was heet en helder begonnen, maar toen ze eenmaal aan het water stonden – hij, twee ooms, een tante – zoals ook niet-familieleden in Indonesië al snel worden genoemd – en de directeur van het weeshuis – begon de lucht te betrekken. Elza leunde inmiddels, net als Jeanne bijna veertig jaar eerder, over de reling en zwaaide naar het gezelschap dat ze achterliet. Oeke zwaaide terug, maar

lette ondertussen vooral op de agenten die bij elke bootingang de wacht hielden. Toen de regen in één keer met geweld naar beneden kwam en de politiemannen een schuilplek zochten, rende Oeke zo hard hij kon naar de boot, de loopplank op, waarna hij in een gang vol spiegels belandde. Het ging zo snel dat zijn gezelschap op de kade het niet had gemerkt.

Hij kwam in de eerste klas terecht, zoals hij later ontdekte, waar de Nederlanders verbleven, 'met daaronder de Indische gerepatrieerden en weer daaronder de Indonesiërs'. Door de reflecties van het glas kon hij deuren en muren niet van elkaar onderscheiden; het enige wat hij zag was zijn eigen evenbeeld, oneindig vaak, in korte broek en op slippers. Maar hij kende de truc in dit soort situaties: zelfverzekerd overkomen. Zodra er een deur openging, glipte Oeke erdoorheen en vandaar vond hij makkelijk zijn weg naar het dek, waar hij Elza en haar broers aantrof. Even later stond hij samen met hen te zwaaien naar het gezelschap waar hij even daarvoor zelf nog tussen had gestaan. Een reden om zich te verstoppen zag hij niet.

Op de kade werd minder lichtzinnig over zijn handelen gedacht. De directeur van het weeshuis stelde voor Oeke aan te geven bij de politie, vooral omdat Oekes moeder niet wist dat hij zich op deze boot naar Nederland bevond. Maar een van de ooms drong erop aan dit niet te doen. Als Oeke als verstekeling zou worden opgegeven, luidde zijn argumentatie, zou hij in de gevangenis belanden. Niet alleen was het een aanzienlijk groter misdrijf om zonder toegangsbewijs de boot op te gaan dan zonder kaartje de bioscoop te betreden, bovendien werd een verstekeling gezien als iemand die zijn vaderland de rug toekeerde. Het kon in die tijd niet alleen voor Nederlanders gevaarlijk zijn in Indonesië; voor een Indonesiër die vrijwillig de Nederlandse boven de Indonesische nationaliteit verkoos, gold dat evengoed. Oeke aangeven, zei de oom, zou zijn moeder uiteindelijk nog veel meer verdriet doen.

Ondertussen stond Oeke nog altijd vrolijk te zwaaien, naast